

UOT 821.111 (73).

Pərvin MÜRSƏLOVA

Azərbaycan Dillər Universitetinin dissertantı

mursalovaparvin1983@gmail.com

“ÇİNLİ KİŞİLƏR” ƏSƏRİNDƏ MÜHACİR PROBLEMI VƏ KİMLİK MÜCADİLƏSİ

Giriş. “Döyüşçü qadın”ın davamı hesab edilən “Çinli kişilər” əsərində Maksin Honq Kinqston qeyd edirdi ki, onun əcdadları əsrlər öncə, 1849-cu il məşhur Kaliforniya qızılına hücum tarixindən də qabaq Sakit okeanı keçərək “Qızıl dağ” adlanan torpağa ayaq basmışlar. Digər asiyalı, meksikalı, avropalı miqrantlarla birlikdə çinlilərdə dəmir yolları tikmiş, mədənlərdə tər tökmüş və həyatlarını itirmişlər. “Çinli kişilər” əsəri vasitəsilə Kinqston çinli-amerikanların tarixini yenidən yazmışdır. Lakin o, burada məhz nəql üslubundan istifadə etmiş, etnikliyindən süzülüb gələn köklü yazı ənənələrinə sadıq qalaraq bu əsəri ərsəyə gətirmişdir. Bütün digər miqrantlar kimi, Amerikanın qurulmasında iştirak etmiş kişi əcdadlarının təcrübələrini, Amerika ordusu üçün mücadilələrini təsvir etməklə Kinqston ailəsinin və xalqının səciyyəvi nəsillər transformasiyasını göstərmiş, onların sərgüzəştlərini arxetipləşdirərək, Amerika tarixinin qələmə alınmasında qəsdən buraxılmış dövrləri ifşa etmiş və çinli-amerikanların nöqtəyi-nəzərindən alternativ çinli-amerikan tarixini yenidən yazmışdır.

“Nə keçmişimiz, nə bir rəvayətimiz, nə də Çinimiz var”. “Milli Kitab” mükafatına layiq görülən və “Pulitzer” mükafatına namizəd olan “Çinli kişilər” əsərində M.Kinqston Amerikanın tarixi köklərinə söykənən əcdadlarının tarixini və buradakı həyatını qələmə almışdır. Yazıçı özü “No stories. No past. No China” – “Nə keçmişimiz, nə bir rəvayətimiz, nə də Çinimiz var” [5, s.14] deyə bəyan etsə də, atası sakit və qaradınməzliyinə rəğmən onun kişi nəslinin Amerikaya köç etməsi barədə Maksinə dörd alternativ hekayə nəql etmişdi. Kinqston bu xüsusda yazır: “Mənim valideynlərim, onların nəsilləri Amerikaya qeyri-qanuni köç etmişdilər, lakin onlar miqrasiya rəsmiləri üçün saxta hekayələr uydurmuşdular. 1906-cı il San-Fransisko zəlzələsi və yanğını ictimai sənədləri məhv etdi, “gəlmələr” kimi, həqiqi vətəndaşların da heç bir sənədi yox idi. Hər bir çinli yanğından sonra vətəndaş kimi yenidən doğuldu” [6].

Beləliklə də “Çinli kişilər” əsəri “qeyri-qanuni gəlmələr” ifadəsini sual altında qoymuş oldu. Məsələ burasındadır ki, ABŞ-in miqrasiya işləri üzrə qanunvericiliyi irqi müstəsnaqlara söykənirdi: əgər avropalılar sakinlər idisə, asiyalılar sadəcə gəlmələr (sojourners) idi. “Çinli kişilər” əsərinin tən yarısında təsvir olunmuş “Qanun” fəslində yüzillik bir tarixə malik çinlilərə Yasaq Aktı və bu aktın 1860-cı illərdən bəri olan normalarının tətbiqindən danışılır. 1870-ci il Milliləşdirmə Aktına əsasən yalnız “azad ağlar” və “Afrikadan gəlmələr” milliləşmə hüququna malik ola bilərdilər. Amerikada XIX əsrin sonlarında tüğyan edən “sarı təhlükə” və ondan canqurtarma illəri ərəfəsində Çin əsilli qırx min mədənci zorla 1868-ci ildə Kaliforniyadan sürgün edildi. 1924-cü ildən 1948-ci ilə qədər olan tarix ərəfəsində çinli və ya çin əsilli insanla ailə həyatı

quran istənilən amerikalı vətəndaşlıq hüququndan məhrum edilirdi. Kingston özü qeyd edir ki, baş verənlər hər hansı bir mif, yaxud qədim tarix deyildir. "XIX və XX əsrlərdə baş verən hadisələrdən əksəriyyətin xəbəri yoxdur, mənim bu tarixi təsvir edən fəslə məhz kitabın mərkəzində yerləşdirməyimin əsas səbəbi oxucuları tarixdən bir haşiyə ilə tanış etmək idi. Mən istəyirdim ki, oxucu məhz bu hadisələrin təsiri altında əsəri oxumağa davam etsin".

Ədəbi tənqidçi Şirli Geok Lin Lim vaxtilə bu kitabdakı təsviri tam bir ədəbi uğursuzluq hesab etsə də, indi həmin əsəri öz zamanını qabaqlamış bir ədəbi nümunə kimi dəyərləndirir. Kingston özü bunu belə izah edir: "Siz bu hekayələri, bu qanunların tarixini bilmədən anlama bilməzsiniz. Zorakılıq tiryək çəkib, siçan əti yeyən, xaç suyuna salınmamış vəhşilər üçün tam qanuni bir akt idi". Başqa sözlə desək, "Çinli kişilər" əsəri Kingstonun Amerikaya iddia etmək vəsitəsi idi: "O insanlar ki əsl amerikalı olmaq iddiasındadırlar, onlar bu torpaqlara ya "Mayflower"¹² gəmisində ayaq basıblar, ya da yerli hindulardır" [6].

Fikrini davam etdirən ədib yazır: "Mənim də xalqım bu torpaqlara gəmidə köç etmişdilər, lakin onların bu torpaqlarda tutunmağa heç bir qanuni əsasları yox idi. Mənim Amerikaya bir ölkəm kimi iddia etməyimin yeganə yolu yazıçı olmaqla mümkündür".

Amerikalı tənqidçi və yazıçı Edmund Vayt Kingstonun "Çinli kişilər" əsərini yüksək qiymətləndirərək onu "iki mədəniyyət, iki əsr, eyni zamanda iki cins arasında vacib və zərif bir əlaqə" kimi şərh edir [1]. Buna baxmayaraq, tənqidçi Ş.G.Lin Lim bu əsərin elit təbəqəyə məxsus və Çindən Amerikaya Mao inqilabından sonra qaçmağa məcbur olan bir çox çinli-amerikanlar tərəfindən bəyənilməməsi məsələsinə toxunaraq, onların narazılığını ifadə edir, bu əsərin yalnız işçi sinfin və miqrant kəndlilərin camaşırxanalarda və yaxud ofisi-ant kimi çalışmalarını təsvir etdiyini vurğulayırdı [6].

Çinli kişilər Amerikanın kəşfində. "Çinli kişilər" əsəri on səkkiz fəsildən ibarətdir, bunların altısı çin rəvayətləridir və bu rəvayətlər, əslində, simvolik cəhətdən Kingstonun dörd kişi nəslinin təcrübələrini özündə ehtiva edən ədəbi nümunələrdir. Əsərdə onun dörd nəslinin – babasının babası Bak Qunqun (Bak Goong), babası Ah Qunqun (Ah Goong), atası və qardaşının XIX əsrin əvvəllərindən XX əsrin 60-cı illərinin axırına kimi hibridlik və miqrasiya mücadilələri və təcrübələri təsvir olunmuşdur. Kitabın girişi, eyni zamanda birinci fəslə olan "Kəşfdə" ("On Discovery") məzmun etibarilə dolğundur və simvolik mənə yükünə malikdir. Tanq Ao (Tang Ao) adlı çinli "Qızıl dağ"ın (Amerikanın) axtarışına yollanır və Qadınlar diyarında (The Land of Women) əsir alınır. Burada ona qadına çevrilmə ayinləri tətbiq edilir: "They bent his toes so far backward that his arched foot cracked. ...Tang Ao wept with pain ...they fed him with women's food: the tea was thick with chrysanthemums and stirred the cool female winds inside his body; chicken wings made his hair shine; vinegar soup improved his womb. ...Every night they unbound his feet, but his veins that

¹² Burada bir haşiyə çıxmaq yerinə düşər ki, İngiltərədən çıxan "Mayflower" gəmisi 1620-ci il noyabrın 11-də ilk dəfə Amerikanın "Cape God" torpaqlarında 100-ə yaxın heyəti ilə birlikdə lövbər salmışdı. Qeyd edək ki, gəminin heyəti, sonradan özünü "səyyah" və yaxud "müqəddəs" adlandıran ingilislər əslində separatçı qruplar idi, belə ki, onlar Kral Ceymsin Anqlikan kilsəsinə qarşı çıxaraq öz kilsələrini yaratmış və kral təqibindən can qurtarmaq və müstəqil dini inanclarını davam etdirmək üçün Amerikadakı Yeni dünya – Virjiniya torpaqlarına köç etməyi qərara almışdılar [9].

had shrunk, and the blood pumping through them hurt so much, he begged to have his feet re-wrapped tight. ...Powdered him white, painted his eyebrows like a moth's wings, painted his cheeks and lips red" [5, s. 4].

“Onlar Ao Tanqın ayaq barmaqlarını arxaya elə qanırdılar ki, ayağının arxa tərəfi şaqquldadı. Tanq Ao ağrıdan ağlayırdı... ona qadın yeməkləri yedizdirdilər: çay, içərisindəki xrizantemaya görə qatı idi və sərin qadın yeli bədəninin içərisinə nüfuz etdi; toyuğun qanadları onun saçlarını parılatdı; üzüm sirkəsi şorbası möhkəmlətdi... Hər gecə onun ayaqlarının sarığını açırdılar, lakin yığılıb qalmış damarlarından keçən qan onu elə incidirdi ki, yalvarırdı ki, ayaqlarını daha da kip sarınsınlar... Onu ağ rənglə kirşanladılar, görünməz olan qaşlarını kəpənək qanadları kimi rənglədilər, dodaqlarını və yanaqlarını qırmızı rəngə boyadılar” (tərcümə bizimdir – P.M.).

Tanq Ao bütün bu ağır və mərhələlərdən keçdikdən sonra qadına çevrilir və ona kraliçanın masasına yemək aparılması əmri verilir. Əsərin sonrakı sətirələrindən Tanqın gözəl bir qadına çevrildiyi məlum olur. Kingston fəslin sonlarında daha bir haşiyə çıxaraq Qadınlar diyarının Şimali Amerika deyilən torpaqlarda olduğunu bəyan edir: “Adsız qadının cəzalanması və Tanq Aonun metamorfozu tipik epizodlardır, əsasən ekzotik və sensasiyalı bir ədəbi nümunə kimi dəyərləndirilir. Bu əsər zülmə məruz qalmış çinli qadınların və işgəncələr çəkmiş çinli-amerikan kişilərin təsviri kimi qiymətləndirilə bilər” [3, s.54]. Kingston özü isə bu fəslə yazarkən Virciniya Vulfun “Orlando” əsərindən təsirləndiyini bildirmişdir. Məlum olduğu kimi, Amerikaya işləmək və ya yaşamaq üçün köç edən çinli kişilər bir çox məhrumiyyətlərə və zorakılıqlara məruz qalır, daha çox camaşırxanalarda, restoranlarda və sair bu kimi xidmət sahələrində əsasən qadınların gördüyü işlərlə məşğul olmağa vadar edilirdilər. Tanq Aonun qadına çevrilməsi bu baxımdan çox xarakterik idi. J.Vanq hesab edir ki, Tanq Ao xarakteri Li Jusenin (Li Juchen/Ruzhen) “Güzgüdə güllər”¹³ (“Flowers in the Mirror”) (1825) əsərindən bir pastiş elementidir. Bu əsərdə çinli alim və səyyahın qızı itmiş atasının axtarışına çıxır. J.Vanqa görə, Kingston Ao Tanq obrazını yaradarkən “Güzgüdə güllər” romanındakı Ao Tanq xarakterindən istifadə etmişdir. Kingstonun özü üçün isə “çinli ata” obrazı onun öz atasının Çini tərk edərək Amerikaya mühacirətindən əvvəlki həyatı ilə assosiasiya edilirdi. J.Vanq qeyd edir ki, Tanq adı arxetipik soyaddır, bundan başqa, Kingstonun və əcdadlarının doğma torpağı olan Kantones “Güzgüdə güllər” əsərindəki qəhrəmanın və romanın müəllifinin də doğulduğu torpaqdır. Kantonesdən Amerikaya köç edən xalq özünü “tanq xalqı” adlandırırdı. Hətta belə bir deyim də var ki, çinlilər ilk dəfə Şimali Amerikanı Tanq sülaləsi hakimiyyətində kəşf etmişlər [3, s.200].

Kingston “Kəşfdə” fəslinin sonlarında bu tarixə münasibət bildirərək yazır: “Some scholars say that, that country was discovered during the reign of Empress Wu and some say earlier than that, and it was in North America” [5, s.5].

“Bəzi elm əhli bu ölkənin imperatriçə Vunun zamanında, bəziləri isə bundan da öncə kəşf edildiyini iddia edir və həmin diyar Şimali Amerikadadır” (tərcümə bizimdir – P.M.).

Kingstonun bu fikirlərinə münasibət bildirən J.Vanq Şimali Amerikanın kəşfinin Tanq sülaləsinə gedib çıxmasını, əslində, Amerikanın Kolumbdan ön-

¹³ “Güzgüdə güllər” əsəri Quanq hakimiyyəti dövründə yazılmış fantastik romandır.

cə kəşfinə iddia kimi qəbul edir. Bundan başqa, Ao Tanqın “Güzgüdə güllər” romanında taoist (taoizm/daoizm) olması və ya Kingstonun təsvirində kişidən qadına çevrilməsi (taoizm metamorfoz və ya reinkarnasiyanın ritorik ifadəsidir), tənqidçiyə görə, Kingstona Qərb konsepsiyalarını dekonstruksiya etməyə və Amerika oriyentalizmində kişi və qadın stereotiplərini müəyyənləşdirməsinə imkan vermişdir [3, s.202]. Ao Tanqın hekayətinə verilmiş digər bir təhlil feminist nöqtəyi-nəzərdən maraq kəsb edir: “Bir kişinin vücuduna çətinliklər və ağırlıq ayınlar tətbiq etdinsə, qadına çevriləcək, zənnimcə, Kingston demək istəyir ki, çinli kişilərin yad diyarda qarşılaşdıqları çətinliklərə, ağrı-acılara baxmayaraq, onlar qadınlar qədər əsarətdə və miskin şəraitdə ola bilməzlər [8, s.42]. Kingston isə Ao Tanqın hekayəsinə heç bir şərh verə bilməyəcəyini söyləyir və deyir ki, “hər hansı bir yazıçı üçün qələmə aldığı hekayətin nə anlam daşdığına izahını vermək qədər çətin və qeyri-mümkün heç nə ola bilməz, çünki hadisə, hal-qəziyyə elə hekayənin içərisindədir” [2, s.2]. K.K.Çeunq (King Kok Cheung) “Çinli kişilər”in müqəddiməsində Ao Tanqla bağlı hekayəyə öz şərhini verərkən qeyd edirdi ki, çinli kişilərin Amerikaya ayaq basarkən yaşadıkları ən ağırlıq təcrübə cinsi məhrumiyyətləri ilə bağlı idi; erkən köç edən mühacirlərin doxsan faizi kişi cinsindən idi, bununla belə, mövcud olan antigenetik, eləcə də digər yasaq qanunları onları öz həyat yoldaşlarını Amerikaya gətirməyə icazə vermirdi; nəticədə Çaynataunda sonrakı nəsələ atalıq edə bilməyən subay kişi cəmiyyətləri meydana gəlirdi [4, s.104].

Nəticə. Bu bir həqiqətdir ki, öz torpaqlarından köç etməyə məcbur olan çinli, əməkçi kişilər dominant Amerika mədəniyyəti tərəfindən çox məhrumiyyətlərə dözməyə məcbur olurdular, hətta bu zorakılıqların, işgəncələrin qarşısında belə susmağa tabe idilər, çünki ilk vaxtlar dəmiryol tikintilərinə və mədənlərdə çalışan bu çinli əməkçilər ağdərili işçiləri öz çalışqanlıqları və zəhmətkeşlikləri ilə üstələyirdilər, ağdərili dominant sosial qruplar isə, şübhəsiz, bu “sarı təhlükə”ni məhv etməyə israrlı idilər və nəticədə çinli kişilər öz torpaqlarında əsasən qadınların yerinə yetirdiyi işlərlə məşğul olmağa məcbur edildilər. Ao Tanqın ağrı-acılar içərisində çevrilməsi, “kişiliyindən məhrum olması, metaforik qadınlaşması, əslində, çinli-amerikanların Yeni dünyada ax-talanmasına bənzəyir” [7, s.1029].

İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT:

1. Edmund White. Murmurs of Ancestral Voices, Washington Post, June 22, 1980.
https://www.washingtonpost.com/archive/entertainment/books/1980/06/22/murmurs-of-ancestral-voices/6f31cd6f-7e5f-4152-8218-0d31424fd777/?utm_term=.c123ab8b5032
2. Gengage Learning Gale. A Study Guide for Maxine Hong Kingston's "On Discovery", Gale Kindle edition, 2016, 26p.
3. Jennie Wang. The iron curtain of language: Maxine Hong Kingston and American orientalism, Fu dan da xue chu ban she, 2007, p.409
4. King-Kok Cheung. Articulate Silences: Hisaye Yamamoto, Maxine Hong Kingston, Ithaca, Cornell University Press, 1993, 198p.

5. Kingston, Hong Maxine. China Men. Vintage International. New York: Vintage Books. 1989, 308p.
6. Maya Jaggi. The Warrior Skylark. Saturday 13 December 2003 <https://www.theguardian.com/books/2003/dec/13/featuresreviews.guardianreview6>
7. Minglan Zhang. Analysis of the Myths, Photographs and Laws in China Men, Theory and Practice in Language Studies, Vol. 3, No. 6, June 2013, pp.1026-1033.
8. Turan Bek. Cultural Hybridity in Maxine Hong Kingston's The Woman Warrior, China Men and Tripmaster Monkey: His Fake Book, Izmir 2007, 42 p.
9. www.gilderlehrman.org

Parvin Mursalova

The problem of migration and the struggle for identity in “China Men”

S u m m a r y

The article discusses major aspects of “China Men”, the second famous work after “The Woman Warrior” written by Maxine Hong Kingston. The identity struggle, as well as migration problems of male family members of Kingston have been analyzed by using the original examples from the related book. The article investigates the identity crisis of Chinese men due to the historical data presented by M. Kingston in her “China Men”. However, the article tends to examine artistic style of the author in accordance with the presented historical information.

Парвин Мурсалова

Проблема миграции и борьба за идентичность в произведении Максин Кингстона «Китайцы»

Р е з ю м е

В данной статье исследуются основные аспекты произведения Максина Кингстона «Китайцы», второй по счёту известной работы автора, написанной после автобиографической книги «Женщина-Воин».

Борьба за идентичность, так же как и проблема миграции представителей мужского пола семьи Кингстона, была проанализирована с использованием подлинных примеров из данной книги. В статье рассматривается кризис идентичности китайцев, вследствие исторических данных, описанных в книге Максина Кингстона «Китайцы». Несмотря на это, в статье отражаются попытки исследования художественного стиля автора в соответствии с представленной исторической информацией.